

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Ольги Сергіївни ВЕРНИГОРЕНКО
«ФУТУРИЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ»
на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури (культурологія)

Актуальність. У центрі дослідження Ольги Сергіївни Вернигоренко біографічний шлях вільного митця, котрий свідомо обрав свій творчий шлях, шукав власний стиль та засоби вираження та опинився викинутим за борт не лише владою, але і братами по перу (стор. 155). Не дивлячись на численність подібних біографічних прикладів, в кожному конкретному випадку мова йде про долю особистості, котра заслуговує на вивчення та увагу, а не забуття. Особа Михайля Семенка, який був одним з багатьох представників доби Розстріляного Відродження, не дарма привертає увагу дослідниці. За його обличчям та крихкою постаттю приховується Людина, митець та творець, котрий до того ж був Особистістю вольовою та рішучою. Він прекрасно усвідомлював, що стоїть за погрозами влади. Але він не мав права відступитися від власних творчих переконань, не мав права поступитися свободою творчості, і тому вирішив прийняти нерівний бій із владою, розуміючи, що кінець його буде фатальним. Таким чином, Михайль Семенко був одним з представників еліти 1917-1933 рр., які були фізично знищені державною машиною, та разом з тим безумовно були культуротворчим феноменом української культури. Означене і зумовлює **актуальність** даного дисертаційного дослідження.

За структурою дисертація побудована логічно. У трьох розділах, розподілених на дев'ять підрозділів, дисертантка створює теоретичну та методологічну базу дослідження (Розділ 1) та фокусується на об'єкті та предметі дослідження, рухаючись від першого (європейський футуризм, Розділ 2) до другого (футуризм в українському культурному просторі, Розділ 3).

У дисертації присутня композиційна єдність та тематична цілісність, що є, безумовно, ознакою наукових здібностей Ольги Сергіївни. Цікаво, що свою теоретичну частину (1 підрозділ першого розділу) здобувач починає презентацією авторського визначення явища футуризму (стор. 15), *«як унікального філософсько-естетичного, соціально-політичного, семантико-сміслового та літературно-художнього феномену початку минулого століття»*, що є цікавою композиційною знахідкою.

Аналіз дослідження. У першому розділі (1.1) виправданим виглядає аналіз постатей Давида Бурлюка та Михайля Семенка (с. 20-30 і далі), які є першопрохідцями українського футуристичного напрямку. Окрім того, враховуючи недовге і трагічне життя Михайля Семенка, розстріли його прибічників та однодумців, відомо, що лишилося дуже мало свідчень та згадок про цю постать, що відіграла величезне значення у формуванні українського футуризму в поезії та кіномистецтві. Також знаходимо

відомості, що у ЦДАМЛМ досі немає особового фонду Михайля Семенка (стор.54, 1.2). Тому дана праця продовжує ряд вже наявних монографій та дисертаційних досліджень і, очевидно, надасть поштовх для подальших пошуків про цього діяча та переосмислення його життєво-творчого шляху. Взагалі варто відмітити майстерність дисертантки, котра, збираючи по крихтам відомості про ставлення до творчості Михайля Семенка з критичних статей, оглядів та рецензій, читає також «між строчками» та створює особистий портрет Семенка-митця, Семенка-організатора, Семенка-новатора та Семенка-харизматичну особистість, що, безсумнівно, допомагає реципієнту краще зрозуміти як значення цієї неординарної постаті в українській літературі, так і весь трагізм його життя.

Серед **позитивних рис** у теоретичному розділі дисертаційного дослідження (1.1) відзначимо дуже докладне та уважне опрацювання багатобічної джерельної бази, де представлено ґрунтовні наукові праці теоретиків різних поколінь, праці літературознавців української діаспори (о. Степан Семчук, Яр Славутич, Юрій Лавріненко, Василь Чапленко, Юрій Шерех ін.), бібліографічні довідники, виступи та промови членів ЦК КП(б)У, архівні матеріали. Також виправданим є залучення художніх творів, документів особистої переписки та ін. Все це створює цілісну картину формування українського футуризму та його особливостей і відмінностей від аналогічних напрямків: російського та європейського.

Важливою складовою роботи здобувача із джерелами є їхнє опрацювання, структурування та детальний опис у 1.2. (стор.52-58). За концентрованістю та цінністю наведених посилань на групи джерел не лише за обраною темою, але і за суміжними питаннями цей підрозділ, на наше переконання, можна вважати першим змістовним ядром роботи.

У підрозділі 1.1 приємне враження залишає широта діапазону наукової розвідки О.С. Вернигоренко. Досліджуючи проблематику українського футуризму, пошуки заводять її у праці біологів, генетиків, що присвячені проблемі «походження світу, Землі, людини», буття та первоначал (стор. 44-45); у з'ясування визначення терміна «культура» (стор. 46 та далі). Але здобувач постійно тримає в полі зору об'єкт та предмет дослідження, і це дуже помітно, коли авторка повертається роздумами та висновками до головної проблематики, культурологічної спрямованості її вирішення та вказує, яким саме чином ті чи інші наведені тези будуть доречними у дослідженні проблеми футуризму в наступних розділах дисертації.

Однак іноді (3.2) прагнення дисертантки охопити широке поле теоретичних питань виглядає зайвим, коли огляд джерел можна було або перенести у теоретичний розділ, або просто опустити. Адже все ж таки вводити нові джерела у текст 3 розділу, де мають міститися власні роздуми, аналіз та висновки автора, оформлені у певну, складену на початку роботи структуру дослідження, може збити читача. Тим не менш це питання структури роботи, а не змісту.

Підсумовуючи враження від **джерелознавчого розділу**, підкреслюю ґрунтовність та глибоке вивчення кожного питання, яке постає перед

дисертанткою: будь-то історіографія (1.1), класифікація джерел (1.2), вибір методів дослідження (1.3), відтворення біографічних шляхів митців і т. і. Здобувачу невластиве поверхнєве вивчення. Вона опрацьовує та посилається в кожному випадку виключно на першоджерела та ґрунтовні публікації, що, безумовно, додає даній праці наукової ваги. Так, визначаючи методи дослідження, Ольга Сергіївна також виокремлює культурологічні підходи, актуальні для даної праці, а також принципи, як вихідні положення наукової ідеї (стор, 65-70).

Окремо варто звернути увагу на відповідність дослідження спеціальності 26.00.01 теорія та історія культури (культурологія). На **культурологічність** праці вказують наступні фактори:

1) опертя протягом усього дослідження на основоположну засаду культурологічного дослідження – міждисциплінарність;

2) залучення специфічних, культурологічних методів дослідження: еволюційного, діахронного, порівняльного, функціонального, метода вивчення документальних джерел (стор.64 та далі);

3) опрацювання ґрунтовних праць культурологів;

4) персоналізація, що відбувається через аналіз окремих постатей митців літераторів (в тому числі за допомогою біографічного методу протягом усього дослідження), які уособлювали напрямок футуризму в Україні.

Науково цінним постає вивчення міжособистісних відносин між представниками української поетичної та загалом мистецької інтелігенції (3.2) із залученням біографічного методу. Обраний метод проливає світло на постать Михайля Семенка очима інших митців, на його ставлення до інших, на їхні протистояння та суперечливі погляди в плані образу життя, сюжетності поетичних творів, сприйняття української культури та передбачення шляхів її розвитку

У матеріалі **3 Розділу** особливо відчувається особиста зацікавленість Ольги Сергіївни предметом дослідження, симпатія до творчості Михайля Семенка, що, безумовно, стає поштовхом наукового аналізу, до бажання зрозуміти творчість поета та істотно збагачує текст роботи. Тому найкраще, на наше переконання, наукові здібності Ольги Сергіївни розкрилися у підрозділах 3.2 та 3.3 у біографічному аналізі постатей Михайля Семенка та Миколи Бажана, що сповнені аналітичними припущеннями, узагальненнями, пошуками деталей, побудовою причинно-наслідкових зв'язків у розумінні подій як зовнішнього світу (мистецькі, політичні, міжособистісні відносини), так і вчинків самих митців. Ці сторінки стають найконцентрованішими та читаються на одному диханні. За них окрема подяка!

Таким чином, дисертаційне дослідження залишає позитивне враження, а висновки дисертантки є переконливими. Разом з тим, деякі тези потребують пояснення автора дослідження.

1. На стор. 18 (1.1) дисертантка наводить працю російського психіатра С. Радіна «Футуризм і божевілля», що ілюструє висунуту тезу про зацікавленість природою футуризму та

аналізом творчості митців у цьому напрямку «представників медичної сфери». Якщо мова йде про «ряд представників», то хотілося б дізнатися твори інших авторів-медиків, в яких був досліджений даний феномен у медичному ракурсі.

2. Наведені тези з роботи Є. Радіна (1.1) дещо перегукуються із положеннями Ч. Ломброзо та його учня М. Нордау, К. Ясперса, М. Фуко, М. Бердяєва, Ю. Лотмана, де увагу авторів привертає як фізичний бік творчості, так і «безумство» митця як культурний стан. Хотілося б почути власну думку дисертантки про доцільність чи недоцільність подібних паралелей: футуризм-божевілля, геніальність-божевілля, геніальність-футуризм-божевілля. Також на стор. 46 О. С. Вернигоренко наводить припущення про причини походження європейського футуризму, що належать до психоаналітичній площині. Виникає логічне запитання: чи не варто було б продовжити вказаний напрям та окремо висвітити психоаналітичні праці, долучаючи отримані висновки до вивчення генези українського футуризму.
3. У підрозділі 1.1 Ольга Сергіївна стверджує, що безумовно російський футуризм мав європейське коріння (стор.18), однак потім наводить працю О. Бобринської 2000 р., де теоретик визначає локальне походження російського футуризму, яке «не має спільних ознак із» однойменним напрямком в Італії і Франції (стор.19). Яку позицію займає Ольга Сергіївна — хотілося б почути.
4. У підрозділі 3.2 виникає запитання: чи доречно відносити Михайля Семенка до сонму геніїв? Як відомо, геніальність у науковій думці розглядається або вищою «сходиною обдарованості» — починаючи від задатків (Л. Левчук, С. Рубінштейн, А. Слепцова та ін.), або якісно іншою, самостійною, ознакою особистості, що не з'являється як результат поступового розвитку здібностей та навичок. Можливо, варто було спочатку розглянути постать Михайля Семенка в контексті визначення обдарованості чи таланту (3.2, стор.149-157). Також під час розгляду особистості митця з позицій геніальності у 3.2. у роботі не наводиться основна відзнака таланту від генія, що полягає у національній цінності доробку талановитого митця та загальнолюдській значущості ідей та творчого доробку генія (Л. Левчук, а також енциклопедії). Можливо, з'ясування цього конкретного запитання дозволить інакше поглянути на проблему визначення рівня обдарування Михайля Семенка. Тим більше, що пізніше, у висновках до 3 розділу дисертантка формулює думку про значення його творчості «як унікального національного явища» (стор.171).

